

KATEGÓRIE MATERIALISTICKEJ DIALEKTIKY V LENINOVÝCH PRÁČACH O POLITICKEJ ORGANIZÁCIÍ SPOLOČNOSTI

K. A. BAJRAČNYJ

V našom článku sa budeme zaoberať dvoma navzájom spätými otázkami: po prvé, chceme ukázať úlohu V. I. Lenina ako filozofa v jeho spisoch o politickej organizácii spoločnosti, a po druhé, vysvetliť metodologickú funkciu kategórií materialistickej dialektiky pri skúmaní politickej organizácie spoločnosti. Na aktuálnosť tohto problému upozornilo uznesenie ÚV KSSZ *O opatreniach k ďalšiemu rozvoju spoločenských vied a zvýšeniu ich úlohy v. komunistickej výstavbe*, prijaté 14. augusta 1967, v ktorom sa zdôrazňuje, že v oblasti filozofických vied treba taktiež skúmať metodologické problémy vývinu spoločnosti, skúmať dialektiku socialistickej spoločnosti, vzťah objektívneho a subjektívneho faktora spoločenského vývinu, ako aj rozpracúvať problém spoločnosti a štátu.

Ak sa zaoberáme otázkami metodológie historického materializmu, treba brať do úvahy predovšetkým metodologickú úlohu materialistickej dialektiky pri skúmaní otázok spoločenského vývinu. Len vtedy môže mať historický materializmus metodologický význam pre konkrétne spoločenské vedy.

V našej filozofickej a konkrétnej literatúre, venovanej otázkam politickej organizácie spoločnosti, nie je dostatočne rozpracovaný metodologický aspekt Leninových prác o štáte. Môžeme uviesť prácu M. M. Rozentala *Lenin a dialektika* (1), v ktorej sa tieto otázky čiastočne rozoberajú. Z tohto hľadiska si značnú pozornosť zaslúži aj kolektívna práca sovietskych filozofov *Dejiny marxistickej dialektiky. Leninská etapa* (2), v ktorej sa podáva ob-

sažný a hlboký rozbor posudzovanej problematiky. Súčasne treba povedať, že otázka, ktorej je venovaný náš článok, sa v uvedenej monografii nerozpracúva.

Štúdium Leninových prác o problematike politickej organizácie spoločnosti svedčí o tom, že Lenin pri skúmaní danej otázky využíva a riadi sa zákonmi a kategóriami materialistickej dialektiky.

To umožňuje ešte raz vyvrátiť výmysly všetkých, ktorí vystupujú proti Leninovi ako filozofovi. Známí antikomunisti S. Hook, A. Meyer, G. Wetter, J. Bocheňski a mnohí iní zobrazujú Lenina ako sprisahanca i voluntaristu a leninizmus ako svojrázny variant „teórie násilia“. Mnohí buržoázni filozofi a sociológovia chápu V. I. Lenina ako ideového pokračovateľa anarchistov, syndikalistov, ako nasledovníka Blanquiho. Napríklad v jednom buržoáznom časopise napísali, že Leninova energia „sa hlavne zamerala na praktické otázky a na otázky boja o moc. Filozofia bola preňho náhodným záujmom“. (3, s. 129)

Argumentácia tých, čo vystupujú proti V. I. Leninovi ako filozofovi, v značnej miere pripomína názory ruského národníka Michajlovského o Marxovi. Michajlovskij tvrdil, že Marx vraj, po prvé, ne napísal ani jednu knihu, v ktorej by bol vyložil podstatu materialistického chápania dejín, a po druhé, od Hegla vraj prevzal jeho dialektickú metódu.

V. I. Lenin, ako je známe, o týchto Michajlovského názoroch ironicky poznamenal: „A môžete si teraz predstaviť komickéjšiu kuriozitu ako to, že sa našli ľudia, ktorí prečítali *Kapitál* a nevedeli

v ňom nájsť materializmus? Kde je tam materializmus? — pýta sa úprimne nechápavo pán Michajlovskij.“ (4, s. 127)

A ďalej sa V. I. Lenin vysmieva Michajlovskému, ktorý nespozoroval, že Marxov *Kapitál* je vzorom vedeckej analýzy spoločenskej formácie podľa materialistickej metódy. „Každý, kto pozná Marxa, by mu na to odpovedal inou otázkou: V ktorom diele Marx nevyložil svoje materialistické chápanie dejín?“ (4, s. 128)

To isté môžeme oprávnenne povedať o V. I. Leninovi, pretože popri špeciálnych filozofických prácach preniká dialekticko-materialistická metóda celým jeho teoretickým myslením a analýza jeho prác o štáte na demokracii to názorne potvrdzuje.

Rozsah tohto článku nám neumožňuje ukázať, ako V. I. Lenin využíval všetky kategórie materialistickej dialektiky. Preto podrobnejšiu pozornosť venujeme rozboru troch párových kategórií: abstraktného a konkrétneho, všeobecného a osobitného, obsahu a formy.

V. I. Lenin veľa ráz vyslovil požiadavku dialektickej teórie poznania — konkrétnej analýzy konkrétnej situácie, poukazujúc na neprípustnosť abstraktného prístupu pri riešení akýchkoľvek otázok spoločenského vývinu.

Nemožno absolutizovať abstraktné, robiť z neho cieľ sám osebe, stavať proti sebe abstraktné a konkrétne, zamieňať konkrétne za abstraktné. Abstraktné — to je stupienok k poznaniu konkrétneho. Preto poznanie sa nemôže obmedzovať len na abstraktné. Protirečenie abstraktného a konkrétneho je jednou z najzložitejších otázok marxistickej teórie poznania. Tým sa v značnej miere vysvetľuje pozornosť, ktorú Lenin venoval tomuto problému vo svojich dielach o štáte.

Napríklad v knihe *Proletárska revolúcia a renegát Kautsky* Lenin zdôrazňuje, že socializmus vystupuje proti násiliu voči národom a vôbec proti násiliu nad ľuďmi, avšak hneď poznamenáva, že to neznamená, že socializmus je proti „revolučnému násiliu“.

„... Hovoriť o »násilí« vôbec, bez rozboru podmienok odlišujúcich reakčné násilie od revolučného násillia, znamená byť malomeštiakom, ktorý sa zrieka revolúcie, alebo to jednoducho znamená klamať seba aj iných sofistickou.“ (5, s. 258)

Teda niet násillia vôbec, ale jestvujú konkrétne-historické, isté formy násillia — reakčná a revolučná. Prvú formu násillia marxizmus odmieta, druhú priznáva v záujme spoločenského pokroku.

Pri odhaľovaní dialektiky abstraktného a konkrétneho V. I. Lenin ukazuje, ako marxizmus od abstraktného nastolenia otázky o proletárskom štáte v *Komunistickom manifeste*, kde sa ešte nenastoluje otázka, aké má byť z hľadiska historického vývinu nahradenie buržoázneho štátu štátom proletariátu, pristupuje ku konkrétnemu riešeniu otázky o proletárskom štáte. To robí K. Marx r. 1852. „Verný svojej filozofii dialektického materializmu, berie za základ historické skúsenosti z veľkých revolučných rokov 1848—1851. Marxovo učenie je aj tu — ako vždy — *zhrnutím skúsenosti*, ktoré je osvetlené hlbokým filozofickým svetonáhľadom a bohatou znalosťou dejín.“ (6, s. 368)

Konkrétne riešenie tejto otázky spočívala v tom, že marxizmus dospel k veľmi presnému a vyhranenému záveru: „Všetky predošlé revolúcie zdokonaľovali štátnu mašinériu, treba ju však rozbiť, rozbúrať.“ (6, s. 367)

V. I. Lenin odhaľuje gnozeologické korene oportunistizmu v otázke štátu a revolúcie, ktorých zmysel spočíva v zamieňaní dialektiky eklekticizmom a sofistickou, v svojvoľnom vytrhávaní a spájaní celkom nezlučiteľných pojmov, keď sa jeden konkrétny pojem, pritom podstatný, nebadane nahrádza iným abstraktným a nepodstatným pojmom. A robí sa to spravidla v záujme vládncích vykorisťovateľských tried.

V súvislosti s tým V. I. Lenin vysvetľuje: „Keď sa marxizmus falšuje oportunistom, vtedy najľahšie pomýli masy zámena dialektiky eklekticizmom, lebo zdanlivo u-

spokojuje, zdanlivo berie do úvahy všetky stránky procesu, všetky vývinové tendencie, všetky protirečivé vplyvy a pod., ale v skutočnosti nedá nijaké ucelené a revolučné chápanie procesu spoločenského vývinu.“ (6, s. 362)

Názorný príklad podobného eklektického prístupu k problematike štátu zo strany vodcov II. internacionály uvádza V. I. Lenin v práci *Proletárska revolúcia a renegát Kautsky*. Jeden z vodcov II. internacionály — Vandervelde — podľa Leninových slov veľký majster, pokiaľ ide o zamieňanie dialektiky eklekticismom, chápe pojmy štátu v širokom zmysle slova, keď sa pod štátom rozumie „súhrn národa“ alebo jednoducho „vláda“, inými slovami, štát sa chápe ako predstaviteľ spoločných záujmov spoločnosti; a v úzkom zmysle, keď je štát nástrojom nadvlády jednej triedy nad druhou, t. j. uvádza sa marxistický pojem štátu.

V prvom prípade je pojem štátu nadtriedny, v druhom triedny. Prítom u Vandervelda sa tieto pojmy chápu ako paralelné a rovnocenné a neodhaľuje sa ich principiálny rozdiel. Navyše triedny pojem štátu sa nahrádza netriednym.

O tejto otázke V. I. Lenin napísal: „... lebo frázou »prechod od štátu v úzkom zmysle slova k štátu v širokom zmysle slova« sa dajú obísť akékoľvek otázky revolúcie, každý rozdiel medzi revolúciou a reformou, ba i rozdiel medzi marxistom a liberálom.“ (5, s. 292)

Pre dialektiku — poznamenal Lenin — je charakteristické odmietanie absolútnych právd, vyjasnenie striedania protikladov a významu kríz v dejinách. „Eklektik nechce »priveľmi absolútne« tvrdenia, aby presadil svoje malomeštiacke a filisterské želania nahradiť revolúciu „*prechodnými stupňami*“ (5, s. 291). V danom prípade ide o nahradenie konkrétneho pojmu „prechodu“ všeobecným a skúma sa, k čomu to vedie. V súlade s marxistickým učením je revolúcia prechodným stupňom medzi buržoázny a proletárskym štátom, v ktorej dôsledku sa namiesto diktatúry buržoázie na-

stolí diktatúra proletariátu. S jej nastolením sa začínajú „prechodné stupne“ postupného odumierania proletárskeho štátu.

V danom prípade sa teda hovorí o prechodných stupňoch revolúcie, v druhom prípade o prechodných stupňoch odumierania socialistického štátu. Kautsky a Vandervelde nerozlišujú tieto konkrétne pojmy, nahrádzajú ich všeobecným pojmom prechod, do ktorého možno skryť, ako napísal Lenin, zrieknutie sa revolúcie.

„Práve v tom tkvie ich politické renegátstvo“ — s rozhorčením napísal Lenin. „Práve v tom tkvie, teoreticky i filozoficky, podvrhnutie eklekticismu a sofistiky namiesto dialektiky. Dialektika je konkrétna a revolučná, robí rozdiel medzi »prechodom« demokratického proletárskeho štátu k neštátu (»odumieranie štátu«).“ (5, s. 292)

Buržoázni liberáli ochotne hovoria o ďalšej budúcnosti, keď riadenie ľudí zanikne a bude jestvovať len riadenie vecí, avšak triedne záujmy buržoázie od nich súčasne žiadajú, aby starostlivo obchádzali otázku zvrhnutia jej moci. Práve to ich vedie k nevyhnutnosti narábať namiesto konkrétneho pojmu prechodu všeobecným pojmom. Na prvý pohľad by to mohlo vyzerať neškodne, keby sa za tým neskrývali hlboké triedne a gnozeologické korene, na ktoré poukázal V. I. Lenin. Neschopnosť pochopiť dialektický vzťah abstraktného a konkrétneho nevyhnutne vedie k metafyzike a sofistike, ktoré tvoria metodologický základ kontrapozície abstraktného a konkrétneho.

Vo svojom rozbere vzťahu filozofie a politiky V. I. Lenin ukázal, že Kautského zamieňanie dialektiky eklektikou a sofistickou nevyhnutne vedie v praxi k prisluhovaniu oportunistom a koniec-koncov buržoázii.

Konkrétne sa to prejavilo v tom, že Kautsky hlásal zásadnú protikladnosť demokracie a diktatúry proletariátu a pokladal tieto pojmy za nezlučiteľné. Metodologickým základom takého riešenia bolo, že sa nepostupovalo konkrétne-historicky

a že sa zamieňali pojmy, alebo jeden sa nahrádzal iným, konkrétne, že sa napríklad forma či typ štátu zamieňa formou vládnutia. Takáto sofistická operácia nevyhnutne vedie k zahmlievaniu a prekrúcaniu podstaty otázky, čo práve vidíme u Kautského. Porušil sa tu jeden z princípov dialektickej logiky, ktorý hovorí, že „abstraktnej pravdy niet, pravda je vždy konkrétna“. (7, s. 81)

Odhaľujúc abstraktný prístup Kautského, V. I. Lenin napísal: „Každý vie . . . , že povstanie alebo dokonca veľké nepokoje otrokov v staroveku hneď odhalovali podstatu antického štátu ako *diktatúry otrokárov*. Zrušovala táto diktatúra demokraciu *medzi otrokármi pre nich*? Každý vie, že nie.“ (5, s. 214)

Abstraktné nastolenie problému vedie teda k neodôvodnenému stavaniu diktatúry a demokracie proti sebe. Preto treba nastoliť otázku taktó: diktatúra ktorej triedy a demokracia pre ktorú triedu? Vtedy sa presvedčíme o organickej jednote diktatúry otrokárov a ich demokracie, diktatúry buržoázie a jej demokracie, diktatúry proletariátu a socialistickej demokracie. Je samozrejmé, že nastolenie diktatúry proletariátu znamená nastolenie socialistickej demokracie a negáciu buržoáznej demokracie. Práve v tomto prípade jestvuje antagonistickej protiklad diktatúry proletariátu a buržoáznej demokracie, o čom jasne a presvedčivo hovorí Lenin v časti *Buržoázna a proletárska demokracia* spomenutej knihy.

Odmietajúc abstraktný, nehistorický prístup k diktatúre a demokracii, V. I. Lenin odhalil dialektickú jednotu týchto pojmov na základe ich konkrétno-historickej analýzy. A to značí, že akákoľvek forma štátu či demokracie je vyjadrením istej triednej diktatúry.

Poukazujúc na vedeckú neudržateľnosť názorov Kautského, ktorý sa pokúšal stavať do protikladu diktatúru a demokraciu, V. I. Lenin napísal: „Diktatúra nemusí nevyhnutne znamenať odstránenie demokracie pre tú triedu, ktorá uskutočňuje diktatúru nad inými triedami, no nevyhnutne zna-

mená odstránenie (alebo veľmi podstatné ohraničenie, čo je tiež určitý druh odstránenia) demokracie pre tú triedu, nad ktorou alebo proti ktorej sa uskutočňuje diktatúra.“ (5, s. 214)

Je teda jasné, že diktatúra vystupuje ako popretie demokracie pre triedu, proti ktorej smeruje.

Približne o rok neskoršie sa V. I. Lenin vrátil k tejto téme kvôli jej závažnosti v rukopise *O diktatúre proletariátu*, kde napísal: „Diktatúra ako popieranie demokracie. Pre koho? Abstraktné (maloburžoázne) demokratické hľadisko a marxizmus (triedny boj).“ (8, s. 82)

Abstraktný prístup tak k diktatúre, ako aj k demokracii je teda neprípustný. Preto hoci diktatúra je poprením demokracie, nie je jej poprením vôbec, ale je to konkrétne poprenie pre istú triedu.

Odhaľujúc nepravdivosť, falošnosť, sofistiku a falzifikácie v Kautského úvahách o „čistej demokracii“, V. I. Lenin napísal, že „čistá demokracia nie je len *hlúpa* fráza, prezrádzajúca nepochopenie tak triedneho boja, ako aj podstaty štátu, ale aj trojnásobne prázdna fráza, lebo v komunistickej spoločnosti sa bude demokracia pretvárať a meniť na zvyk, bude *odumierať*, no nikdy nebude »čistou« demokraciou“. (5, s. 220)

Treba povedať, že Leninovo odhalenie teoretickej neudržateľnosti týchto názorov Kautského nestratilo svoju aktuálnosť, pretože aj dnes buržoázni sociológovia a súčasní revizionisti naďalej hovoria o neprekonatelnom konflikte medzi demokraciou a komunizmom. O tomto probléme sa na Západe píše v mnohých knihách. Jedna z nich, kniha amerického doktora ekonomických vied C. Kennetha sa aj volá *Demokracia proti komunizmu*. Je to populárna učebnica so zreteľne vystupujúcim antisovietskym obsahom.

Aj dnes buržoázni sociológovia a im prítakávajúci revizionisti sa pokúšajú presvedčiť všetkých o existencii čistej demokracie. Analýza udalostí v Československu (1968) ukázala, že neexistencia triedneho

prístupu k takým pojmom, ako sú demokracia a sloboda, viedla v praxi k otvorenému priestoru pre politickú a organizátorskú činnosť antisocialistických síl, ktoré vstúpili do politického života a viedli svojju podvrtnú činnosť proti socialistickým výdobytkom a komunistickej strane. A v dôsledku toho podstata „čistej“ demokracie vyústila do plnej slobody pre politickú demagógiu, pre najkrajnejšie, extrémistické vyjadrenie jedného hľadiska a štvanie proti všetkým, čo vystupovali za socialistické Československo.

Abstraktný prístup Kautského k problému diktatúry proletariátu ho nevyhnutne priviedol k stotožneniu kategórie všeobecného a zvláštneho, keď hovoril o obmedzení volebného práva v podmienkach diktatúry proletariátu, pokladajúc tento jav za všeobecný, charakteristický pre diktatúru proletariátu vôbec.

V. I. Lenin poukázal na teoretickú neudržateľnosť takéhoto chápania otázky. Napísal, že „otázka obmedzenia volebného práva je osobitne národnou, a nie všeobecnou otázkou diktatúry“ (5, s. 232), a ďalej podčiarkol, že toto obmedzenie nie je „nevyhnutný znak logického pojmu diktatúry, nestáva sa to *nevyhnutnou* podmienkou historického a triedneho pojmu diktatúry“. (5, s. 233)

Prax výstavby socializmu v iných krajinách znova potvrdzuje, že Lenin mal pravdu. Všeobecným, nevyhnutným, záväzným znakom diktatúry proletariátu je „*násilné* potlačenie vykorisťovateľov ako *triedy* . . .“ (5) Zároveň, ako učí V. I. Lenin, násilie netvorí hlavnú podstatu diktatúry proletariátu. (9, s. 385)

Revizionisti v minulosti aj v súčasnosti prekrúcajú učenie o diktatúre proletariátu a pokúšajú sa túto stránku diktatúry proletariátu chápať ako všeobecnú. Svoj zámer zakladajú na sofistickom stavaní proti sebe *cieľa* diktatúry proletariátu — vybudovania socializmu — a *prostriedku* na dosiahnutie tohto cieľa. Jeden z týchto prostriedkov — funkciu diktatúry proletariátu potláčať odpor zvrhnutej buržoázie — ab-

solutizujú, vyhlasujú, že práve táto funkcia tvorí hlavnú podstatu diktatúry proletariátu.

V *Tézach o hlavných úlohách Druhého kongresu Komunistickej internacionály* V. I. Lenin odhalil obsah diktatúry proletariátu, ktorý sa vyjadruje v troch úlohách proletariátu. Prvá úloha — to je zvrhnutie vykorisťovateľov, potlačenie ich odporu, znemožnenie ich pokusov o reštauráciu kapitalizmu. Druhá je úloha komunistickej strany získať si a viesť nielen celý proletariát, ale všetkých pracujúcich; v priebehu boja s kapitalizmom zvýšiť ich uvedomenosť, zorganizovať ich a vychovať k uvedomelej disciplíne; vytrhnúť všetkých pracujúcich zo závislosti od buržoázie, na základe praktických skúseností vypestovať v nich dôveru k vedúcej úlohe proletariátu a komunistickej strany. Tretia úloha spočíva v neutralizovaní alebo zneškodnení nevyhnutného kolísania medzi buržoáziou a proletariátom, medzi buržoáznou demokraciou a sovietskou mocou zo strany maloroľníkov, drobných obchodníkov a drobných súkromných výrobcov v oblasti priemyslu a im zodpovedajúcej vrstvy inteligencie, úradníkov a pod. (10, s. 184—185)

Realizácia týchto troch úloh je nevyhnutná, aby sa mohla uskutočniť socialistická výstavba, ktorá práve tvorí *hlavnú podstatu* diktatúry proletariátu. Táto podstata tvorí všeobecné v diktatúre proletariátu.

V. I. Lenin venoval pozornosť metodologickému významu kategórií všeobecného a jednotlivého v súvislosti s rozborom otázky podstaty diktatúry a rozmanitosti foriem, v ktorých vystupuje. Uvádza, že formy buržoázných štátov môžu byť najrozličnejšie, ale spája ich všeobecné, totiž to, že všetky vyjadrujú diktatúru buržoázie.

Analogicky je to aj s diktatúrou proletariátu, ktorá tvorí všeobecné pre všetky krajiny kráčajúce po ceste výstavby socializmu. Toto všeobecné vystupuje v mnohých a rôznorodých politických formách. (6, s. 373) A to je geniálna predpoveď V. I. Lenina, ku ktorej došiel na základe dialektic-

kej analýzy spoločenského vývinu. Túto Leninovu prognózu dejiny plne potvrdili.

Z dialektiky všeobecného a jednotlivého vyplýva metodologická požiadavka o neprípustnosti stavať tieto kategórie proti sebe a absolutizovať niektorú z nich. Snahy revizionistov vytvárať jednotlivé modely socializmu pre každú krajinu porušujú túto požiadavku, vyjadrujú metafyzickú jednostrannosť, nafukujú úlohu jednotlivého a ignorujú všeobecné.

V. I. Lenin nás učil, v čom spočíva úloha: „... aj tu, ako vždy, vedieť aplikovať všeobecné a hlavné zásady komunizmu na tú *svojráznosť* vzťahov medzi triedami a stranami, na tú *svojráznosť* v objektívnom vývine ku komunizmu, ktorá charakterizuje každú jednotlivú krajinu a ktorú treba vedieť preskúmať, nájsť a využiť“. (11, s. 75) Jednota v základnom, v podstatnom sa nenarúša, ale zabezpečuje sa — podľa Lenina — rôznorodosťou v podrobnostiach, v miestnych zvláštnostiach, v spôsobe prístupu k veci.

V uvedených Leninových slovách vystupuje filozofická hĺbka jeho myslenia — nevyhnutnosť dialektického prístupu k tejto zložitej otázke a využívanie dialektiky všeobecného a jednotlivého v spoločenskom vývine.

Dôležitá metodologická úloha v skúmaní problému politickej organizácie spoločnosti patrí dialektickým kategóriám obsahu a formy, ktorými sa V. I. Lenin veľakrát zaoberal vo svojich dielach.

V. I. Lenin chápal soviety ako ruskú formu diktatúry proletariátu. Kautsky ich chápal ako bojovú organizáciu jednej triedy. Zo spomenutej Leninovej analýzy Kautského názorov na túto otázku jasne vystupuje ohromná metodologická úloha pojmu formy a obsahu, ktorý sa tomuto pojmu pripisuje. Veď ignorovanie skutočnosti, že soviety sú formou diktatúry proletariátu, a navyše tvrdenie, že soviety sa nemajú stať štátnou organizáciou, nevyhnutne priviedlo Kautského v konečnom dôsledku k odklonu od marxizmu, k faktickým prechodu na stranu buržoázie.

Kautsky priznával „rozhodujúce bitky kapitálu a práce“, ale súčasne hlásal, že robotnícka trieda nemá likvidovať buržoázu štátnu mašineriu a nahradiť ju novou, proletárskou v podobe soviетov. Snaha zmieriť buržoáziu s proletariátom viedla Kautského k popieraniu dialektiky vôbec a dialektiky obsahu a formy osobitne. V. I. Lenin k tomu ironicky poznamenal: „Marxistický historik Kautsky nepočul, že niečo iného je *forma* volieb, *forma* demokracie, niečo iného *zasa triedny obsah* danej ustanovizne.“ (5, s. 244) (Podčiarkol K. B.)

V dejinách nachádzame nemalo príkladov, keď všeobecné volebné právo, t. j. v zásade demokratická forma volieb, viedlo k nastoleniu svojím obsahom reakčných režimov. Ignorovať túto skutočnosť znamená nechápať elementárne pravdy dialektiky. Stačí pripomenúť, že prostredníctvom všeobecných volieb sa vo Francúzsku dostal k moci Lui Bonaparte, ktorý uzurpoval moc a vyhlásil sa za imperátora. Je dobre známe, že aj Hitler sa dostal k moci prostredníctvom všeobecných volieb, a keď sa zmocnil vlády, hrubo pošliapal buržoáznodemokratické slobody a nastolil v Nemecku teroristický režim. Aj v súčasnosti sa fašistický režim juhoafrických rasistov maskuje parlamentarizmom a výsledkami volieb.

Preto tvrdiť, že všeobecné voľby v kapitalistických krajinách sú samy osebe schopné správne vyjadriť pomer triednych síl v krajine, že môžu zabezpečiť demokratické vyjadrenie vôle ľudu, znamená klamať pracujúcich.

Z toho vyplýva takýto metodologický záver: nie je prípustné maskovať sa navonok demokratickou formou a súčasne ignorovať triedny obsah toho-ktorého spoločenského javu. Vzhľadom na relatívnu samostatnosť formy môže jedna a tá istá forma slúžiť rôznemu obsahu, rovnako ako ten istý obsah môže mať rôzne formy.

V súvislosti s tým treba venovať pozornosť Leninovej poznámke, že Engels, opierajúc sa o presvedčivé fakty, vyvrátil ma-

loburžoázny predsudok, akoby federatívna republika znamenala nevyhnutne väčšiu slobodu než centralistická republika. Demokratická centralistická francúzska republika obdobia 1792—1798 poskytovala viac slobody ako federalistická švajčiarska republika. (6, s. 405)

Pri riešení podobnej otázky netreba teda vychádzať z názvu, t. j. z formy republiky, ale z jej demokratického obsahu. Inými slovami, len na základe konkrétne-historickej analýzy možno dospieť k správne mu záveru o tom, aká forma je najprogressívnejšia, pričom sa treba riadiť dialektikou obsahu a formy.

Keď sa oboznamujeme s Kautského úvahami o sovietskej ústave, vidíme, že preňho sú charakteristické absolutizácia formy a ignorovanie obsahu. Kautsky sa sústreďuje predovšetkým na formálne právne prvky a celkom ignoruje triedny proletársky obsah tejto ústavy. V súvislosti s odňatím volebného práva vykorisťovateľom začal Kautsky vykrikovať o „svojvôli“ sovietskej ústavy.

Odhaľujúc celú falošnosť a pretváрку Kautského, jeho špinavé prísľuhovanie buržoázii, V. I. Lenin s pocitom hnevu a rozhorčenia hovoril o tom, že keď reakční právnici v kapitalistických krajinách v priebehu stáročí alebo desaťročí napísali stovky zväzkov zákonov a komentárov k zákonom utláčajúcich pracujúcich, ktoré im znemožňujú dostať sa za drôtené ohrady týchto zákonov, vtedy v tom buržoázni liberáli i pán Kautsky nevidia „svojvôľu“. Z ich hľadiska je to „poriadok“ a „zákonnosť“!

„A keď pracujúce a vykorisťovateľské triedy, prvý raz v dejinách odrezané imperialistickou vojnou od svojich zahraničných bratov, utvorili *svoje* soviety, povolali k politickej výstavbe *tie masy*, ktoré buržoázia utláčala, ubíjala, otupovala, a *sami* začali budovať *nový*, proletársky štát, začali v zápale zúrivého boja, v ohni občianskej vojny *vytvárať* základné tézy o štáte *bez vykorisťovateľov* — vtedy všetci oplani buržoázie, celá banda krvilační-

kov so svojim dirigentom Kautským začala bedákať o „svojvoľnosti“. (5, s. 249)

Ako vidíme, gnozeologické riešenie otázky na základe jednostranného prístupu k forme malo ďalekosiahle sociálne dôsledky, ktorých zmysel, samozrejme, netreba osobitne vysvetľovať.

Zo zorného uhla dialektiky obsahu a formy V. I. Lenin skúma vzťah demokracie a ekonomiky, keď prvá vystupuje ako forma a druhá ako obsah. „Nijaký osebe vzatý demokratizmus neprinesie socializmus — napísal Lenin — no v živote demokratizmus nikdy nebude »existovať osebe«, ale bude »existovať spolu s inými« javmi, bude vplývať aj na ekonomiku, napomáhať *jej* pretváranie, bude podliehať vplyvu hospodárskeho vývinu atď. Taká je dialektika živých dejín.“ (6, s. 409)

Práve relatívna samostatnosť formy (v danom prípade demokracie) umožňuje stimulovať pretvorenie ekonomiky, ktorá zasa, ako obsah, má určujúci vplyv na demokraciu. Táto leninská formula má ohromný teoretický i praktický význam pre výstavbu socializmu a komunizmu. Správne, leninské chápanie dialektiky obsahu a formy tvorí základ v súčasnosti prebiehajúcej ekonomickej reformy v ZSSR. Dialektické vzájomné pôsobenie demokracie a ekonomiky tvorí záruku úspešného riešenia úloh komunistickej výstavby.

V. I. Lenin nám zanechal geniálne vzory dialektického prístupu k riešeniu úloh socialistickej výstavby. Názorným príkladom je vzťah k problematike úlohy odborov. Zdalo by sa, že je to čisto praktická úloha. No V. I. Lenin nám ukazuje, ako treba pri posudzovaní akejkoľvek otázky výstavby novej spoločnosti, na jej správne riešenie využívať dialektickú logiku, kategórie a zákony dialektiky, ako dôležité je vedieť odlišiť dialektiku od eklectizmu.

Odhaľujúc dialektiku súvislosti politiky a ekonomiky, V. I. Lenin poukazuje na neprípustnosť, na jednej strane, rovnakého vzťahu k politickému a hospodárskemu prístupu, a na druhej strane ukazuje, že

nesprávny politický prístup k odborom zničť sovietsku moc, diktatúru proletariátu. Tu Lenin prichádza k dôležitému metodologickému záveru: „Bez správneho politického postoja k veci určitá trieda si neudrží svoje panstvo, a teda nedokáže riešiť ani svoje výrobné úlohy.“ (7, s. 71) Práve v tomto zmysle sa hovorí, že politika nemôže nemať prednosť pred ekonomikou.

Odhalujúc politický význam chýb Trockého a Bucharina v posudzovanej otázke, V. I. Lenin súčasne analyzuje gnozeologické korene týchto chýb,¹ ktorých zmysel spočíva v zámene dialektiky eklekticizmom, čo viedlo k antimarxistickému vymedzeniu vzťahu politiky a ekonomiky a k absolutizácii abstraktného pri ignorovaní konkrétneho.

V súvislosti s touto okolnosťou V. I. Lenin zdôrazňoval, že pre riadenie priemyslu, pre zvýšenie výrobnéj úlohy odborov také konkrétne opatrenia ako naturálne prémie a disciplinárne súdružské súdby znamenajú sto ráz viac „ako úplne abstraktné (a preto prázdne) slová o »výrobnéj demokracii«, o »zrastaní« a pod.“ (7, s. 72)

Abstraktné, odťažené nastolenie otázky nevyhnutne vedie k zabúdaniu konkrétnych, praktických, vecných úloh. Bucharin a Trockij sa dopustil pri pokuse odhaliť podstatu sovietskych odborov mnohých chýb. Tvrdením, že odbory sú na jednej strane školou komunizmu a na druhej strane súčasťou hospodárskeho aparátu, sa Bucharin dopustil základnej teoretickej chyby: nahradil marxistickú dialektiku eklekticizmom. Dialektika, ako je známe, si žiada všestranné rešpektovanie vzťahov v ich konkrétnom vývine, a nie vytrhávajúce jednotlivých stránok javov a ich mechanické spájanie.

V. I. Lenin na jednoduchom príklade s pohárom odhalil podstatu Bucharinovho

eklekticizmu. Bucharin pristúpil k posudzovanej otázke bez akéhokoľvek konkrétneho štúdia, s holými abstrakciami, zobral dve tézy a mechanicky ich spojil. Pohár má nekonečné množstvo rôznorodých vlastností, kvalít, stránok, vzťahov a „sprostredkovaní“ s celým okolitým svetom. Ak zoberieme dve alebo viacej určení, zdôrazňuje V. I. Lenin, a spojíme ich celkom náhodne, dostaneme eklektické vymedzenie poukazujúce na rôzne stránky predmetu a nič viac. (7, s. 83)

A tu V. I. Lenin uvádza svoje preslávené základné požiadavky dialektickej logiky: 1. Na skutočné poznanie predmetu treba obsiahnuť, preštudovať všetky jeho stránky, všetky súvislosti a „styčné body“. Nikdy to nedosiahneme úplne, ale požiadavka všestrannosti nás vyvaruje pred omylmi a zmeravením. 2. Akýkoľvek predmet treba chápať v jeho vývine, „samopohybe“, v jeho premenách. 3. Celú ľudskú prax treba zahrnúť do úplného „vymedzenia“ predmetu, a to tak ako kritérium pravdy, ako aj praktického určovateľa spojenia predmetu s tým, čo človek potrebuje. 4. „Abstraktnej pravdy niet, pravda je vždy konkrétna.“ (7, s. 81)

Z hľadiska týchto téz je celkom zrejmé Bucharinovo eklekticizmus, lebo Bucharin neskúmal danú otázku konkrétne. Odbory nebolo možné chápať bez ohľadu na isté podmienky, z hľadiska buď — alebo, buď škola, alebo aparát.

Na základe požiadaviek dialektickej logiky bolo treba skúmať konkrétne vlastnosti, stránky odborov v ich vzájomnom pôsobení. Preto sú aj škola, aj aparát, aj organizácia pracujúcich, aj podniková organizácia atď. atď. Pritom každú z týchto stránok treba konkretizovať. Ak si zoberieme prvú — škola, treba potom brať do úvahy všetky stránky: škola zjednocovania, škola solidarity, škola obrany vlast-

¹ V. I. Lenin poznamenal: „... človek si nemôže úplne ujasniť nijaký omyl, ani politický, ak sa nedopátra teoretických koreňov omylu u toho, kto sa ho dopustil, vychádzajúc z určitých téz, ktoré vedome prijíma.“ (7, s. 78).

ných záujmov, škola hospodárenia, škola riadenia. A ešte podrobnejšie konkretizujú túto otázku, V. I. Lenin zdôrazňuje: „Nie je to škola a riadenie, ale škola riadenia.“ (7, s. 84)

V záverečných častiach svojej brožúry *Ešte raz o odboroch, o dnešnej situácii a o omyloch Trockého a Bucharina* V. I. Lenin venuje pozornosť metodologickému významu kategórií abstraktného a konkrétneho a ukazuje, aké je dôležité pre teóriu aj pre prax ich správne chápanie a používanie.

V súvislosti s tvrdením Trockého, že odbory stratili svoj starý základ, triedny ekonomický boj, V. I. Lenin uviedol, že je to nesprávne, pretože „stratili taký základ, ako je *triedny* hospodársky boj, no ani zďaleka nestratili a žiaľ, ešte dlhé roky nemôžu stratiť taký základ, ako je *netriedny* »hospodársky boj« v zmysle boja proti byrokratickým kazom sovietskeho aparátu, v zmysle obrany materiálnych a duchovných záujmov nás pracujúcich spôsobmi a prostriedkami, ktoré sú tomuto aparátu nedostupné atď.“ (7, s. 87)

V. I. Lenin uviedol slová ekonomický boj v socialistických podmienkach v úvodzovkách a tým poukázal na kvalitatívnu odlišnosť tohto pojmu od *triedneho* ekonomického boja a odhalil jeho nový obsah. Vidíme teda, že konkretizácia pojmu „ekonomický boj“ vedie k celkom inému záveru, ako bol záver Trockého.

A nakoniec na základe podrobnej analýzy téz nášho stranického programu

V. I. Lenin poukazuje na neudržateľnosť tvrdenia Trockého, že odbory majú „organizovať výrobu“. Aj tu sa Trockému podarilo zameniť konkrétny pojem za všeobecný, abstraktný, čo ho nevyhnutne priviedlo na pozície antikomunistickej, syndikalistickej úchyľky. V programe sa v skutočnosti hovorilo o účasti odborov na vedení hospodárstva a o zapojení širokých nás pracujúcich v tomto zmysle.

Ťažko preceniť metodologický význam týchto leninských myšlienok pre praktickú socialistickú a komunistickú výstavbu. Nezmieriteľnosť aj k tomu najmenšiemu prejavu jednostrannosti, požiadavka konkrétneho-historického prístupu ku každej otázke, neprípustnosť abstraktných právd, nevyhnutnosť konkretizácie každej tézy, neodlučiteľnosť marxizmu a dialektickej logiky — to je stručný prehľad odporúčaní V. I. Lenina, vyplývajúcich z posudzovanej práce.

Vidíme teda, že uvedená analýza leninských záverov o politickej organizácii spoločnosti svedčí o tom, že Lenin tento problém skúmal ako filozof. Leninova kritika oportunistov v minulosti nestratila ani v najmenšom svoju aktuálnosť a naliehavosť. Aj dnes nám slúži ako metodologický nástroj, pomocou ktorého odhaľujeme súčasných oportunistov a revizionistov. Práce V. I. Lenina svedčia o dôležitosti využívania kategórií materialistickej dialektiky na správne riešenie teoretických i praktických úloh výstavby socializmu a komunizmu.

Literatúra

1. ROZENTAL, M. M.: Lenin i dialektika, Moskva 1963.
2. Istorija marksistskoj dialektiki. Leninskij etap, Moskva 1973.
3. Survey, 1964, 50.
4. LENIN, V. I.: Spisy 1, Bratislava 1959.
5. LENIN, V. I.: Spisy 28, Bratislava 1954.
6. LENIN, V. I.: Spisy 25, Bratislava 1955.
7. LENIN, V. I.: Spisy 32, Bratislava 1955.
8. LENIN, V. I.: Spisy 30, Bratislava 1954.
9. Pozri: LENIN, V. I.: Polnoje sobranije sočinenij, t. 38, Moskva 1963.
10. Pozri: LENIN, V. I.: Polnoje sobranije sočinenij, t. 41, Moskva 1963.
11. LENIN, V. I.: Spisy 31, Bratislava 1954.